

УДК 372.32

Іщенко Л. В.

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини, Україна

ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИКА В КОЛЕКТИВІ

Визначено провідні сучасні тенденції, які мають формувальний вплив на розвиток індивідуальності дітей дошкільного віку. Предметом дослідження є розвиток та формування індивідуальності дошкільника в колективній діяльності. Метою дослідження є визначення ролі колективу на становлення індивідуальності дитини дошкільного віку. Обґрунтовано умови формування індивідуальних якостей особистості старшого дошкільника в колективних взаєминах: органічне поєднання диференційованого підходу до кожної дитини як до самобутньої особистості з формуванням дружнього дитячого колективу; виявлення індивідуальних особливостей особистості та визначення індивідуального підходу до кожної дитини; вивчення індивідуальних особливостей має спиратися на позитивні прояви в рисах особистості дитини; організація дитячої діяльності за провідними детермінантами: опора на позитивні риси індивідуальності, забезпечення оптимальної; зв'язок дитячого закладу з сім'єю **Висновок** :індивідуальні особливості кожної дитини проявляються в колективі однолітків у спільній привабливій для неї діяльності.

Ключові слова: індивідуальність, особистість, колектив, колективні взаємини, діяльність.

Формування особистості, соціально активної та всебічно розвинутої, яка вміє знайти місце в суспільстві, яке найбільшою мірою відповідає її індивідуальним можливостям, схильностям і здібностям – актуальна суспільна потреба.

Особистість дитини самостверджується в умовах безпосереднього найближчого оточення, причому характер самоствердження визначається, з одного боку, особливостями самої групи, а з іншого, особливостями особистості дитини. Вона ніби прагне зайняти в групі таке положення, яке забезпечувало б їй визнання, допомогу, підтримку, в деякому сенсі, захист всередині дитячого колективу і тим самим сприяло б вияву її індивідуальних можливостей, обдарувань.

Аналізуючи проблему розвитку особистості в колективі, колективних взаємин у вітчизняній педагогічній науці, ми визначили, що означене питання розроблялося цілою низкою видатних учених і практиків, що заклали теоретичні та методичні основи поглядів на предмет діалектичної єдності особистості і колективу; обґрунтування необхідності життєдіяльності окремої особистості в колективі, принципи організації, управління, виховні функції колективу, механізми їх впливу на особистість, її соціальну активність, творчі суб'єктивні можливості та ін. Ті чи інші аспекти проблеми були вивчені детально або частково в працях відомих дослідників сучасності і минулого педагогічної науки.

Класики радянської педагогіки сформулювали ідеї, багато з яких лежать в основі сучасних уявлень про дитячий колектив, колективні взаємини, їх виховні функції і можливості (Н. Крупська, А. Луначарський, А. Макаренко, З. Шацький, В. Сухомлинський), процеси розвитку і становлення особистості у колективі, характер міжособистісних стосунків, соціальні позиції дітей і дорослих (Д. Ельконін, О. Киричук, А. Макаренко, В. Сухомлинський).

Низкою вчених проводились дослідження в напрямку формування колективних взаємин, зокрема: формування колективних взаємин дітей і педагогів (О. Баклатов, Г. Григоренко, Р. Жуковська, О. Киричук, Я. Коломінський, О. Кульчицька, Ф. Левін-Ширіна, Т. Маркова, В. Нечаєва, Л. Пеньєвська, В. Шевченко, К. Щербакова.); вплив середовища на формування колективних взаємин (А. Богуш, К. Бюлер, Г. Григоренко, Н. Короткова, П. Лесгафт, Д. Менджерицька, В. Сухомлинський, Н. Михайленко, В. Нечаєва, А. Сікорський); шляхи формування дитячих взаємин (Р. Жуковська, О. Киричук, О. Кульчицька, Т. Маркова).

Формулювання мети статті та завдань. Мета дослідження – визначення впливу колективу на становлення індивідуальності дитини дошкільного віку.

Завдання дослідження полягало в обґрунтованні умов формування індивідуальних якостей особистості старшого дошкільника в колективі однолітків.

Виклад основного матеріалу статті.

Будь-який дитячий колектив, незалежно від характеру його основної діяльності, від тих специфічних завдань, які стоять перед ним, можна використовувати як інструмент морального виховання та індивідуального розвитку кожної дитини. Діти отримують від суспільства, від дорослих норми моральної поведінки в готовому вигляді. З раннього віку вони стикаються із заборонами і спонуканнями, з похвалою і осудом, із заохоченнями і покараннями, мета яких визначити їх поведінку, спонукати до одних вчинків і застерегти від інших, закріпити одні і викоринити інші. Але для того, щоб ці норми були засвоєні дитиною як свої власні, щоб вони визначали її поведінку не тільки в звичайних ситуаціях, але й в ситуаціях несподіваних, дитина повинна осмислити ці норми, мати власний активний досвід моральної поведінки, яка відповідає нормам загальнолюдської моралі [4, с. 33].

Колектив відіграє особливу роль в нагромадженні дітьми власного морального досвіду. У процесі спільної діяльності, повсякденного спілкування діти набувають досвіду моральної поведінки, реалізують у вчинках свої моральні переконання і почуття. І це найголовніше, тому що для того, щоб моральні принципи і норми суспільства стали моральними принципами і нормами дитини, щоб вони визначали її вчинки у всіх, не тільки передбачених, але і не передбачуваних ситуаціях, вони повинні бути не тільки засвоєні, але й «присвоєні» нею, мають стати для неї звичними.

Засвоєння норм моралі здійснюється в процесі їх практичного виконання. Дитина розвивається в соціальному плані тоді, коли вона вступає у відповідні відносини з суспільством, опановує нормами загальнолюдської моралі, вступає в реальні різноманітні відносини з навколишніми її людьми. Але де, як не у колективі, спеціально створеному у виховних цілях, дитина може придбати систематичний і різносторонній досвід суспільної поведінки, досвід соціального спілкування?

Завдання суспільства у ставленні до підростаючого покоління полягає в тому, щоб відкрити в дитині ті індивідуальні властивості і якості, розвиток

яких: принесе і найбільшу користь суспільству, і найбільше задоволення самій людині. Це особливе; специфічне, індивідуальне потрібно побачити в підростаючій людині, допомогти їй усвідомити його і розвинути.

Творча індивідуальність дитини в колективі розвивається в умовах різноманітних життєвих вражень, складності та привабливості завдань, реалізованих колективом, різноманітності ситуацій, що вимагають нестандартних дій. Останнє особливо важливо, так як творча спрямованість проявляється в основному в ситуаціях, що вимагають зусиль, мислительних і емоційних витрат. Зазвичай такі ситуації створюються вихователем у колективній діяльності, бо розраховувати на те, що вони виникнуть самі по собі, стихійно, малоймовірно. Тому діяльність у колективі однолітків має бути яскравою, насиченою, змістовною і цікавою, орієнтована на особливості і можливості кожного з її учасників. [4, с. 45].

Прагнучи до самоствердження і самореалізації в колективі через ті чи інші соціальні функції, дитина розвиває свої схильності і задатки, якщо ці функції пов'язані із сприятливою для їх розвитку діяльністю, У виборі дій вона орієнтується на свої уявлення про свої можливості, з одного боку, і на ставлення до неї колективу - з іншого. Реакція ровесників на спроби її самоствердитись вносить корективи в процес самосвідомості особистості і характер самооцінки. Така взаємозалежність дає позитивні результати в тих випадках, коли в групі складається доброзичливе ставлення стосовно кожної дитини, коли особливості дітей стають елементами загальної системи моральних цінностей колективу. Якщо особистість не виступає самоцінністю для колективу, а дитина сама цього ще не усвідомлює, орієнтування на колектив у процесі самоствердження, самореалізації може її підвести. У зв'язку з цим зростає роль і відповідальність педагога щодо організації змістовного і доброзичливого спілкування в групі [3, с. 15].

Як член суспільства і колективу, дитина змушена приймати правила і норми взаємин, властиві колективу, в якому вона живе. Вона не може їх ігнорувати з тієї причини, що бажає бути прийнятою в колективі, зайняти в

ньому місце, яке задовольняє її, брати участь у спільній діяльності, збагачуючи її. Колектив, таким чином, відкриває особистості великі можливості для накопичення різноманітного соціального досвіду колективних взаємин у позиціях, як підлеглого, так і організатора і керівника [1, с. 45].

У результаті розвиваються такі цінні якості, як ініціативність, самостійність, соціальна справедливість, прагнення захистити слабкого і беззахисного. Тільки в колективі формуються найважливіші особистісні риси: самооцінка, самоповага, задоволеність і незадоволеність собою.

Реальний процес виховання особистості в колективі можливий за деяких умов, які пов'язані з особливостями, як колективу, так і самої особистості, зокрема впливу колективу на особистість з позицій фактора виховання, що вносить корективи у становлення індивідуальності. Вплив колективу на людину може характеризуватися по-різному. Так, зокрема, може носити неусвідомлений характер, тобто сам індивід не усвідомлює, які зміни з'явилися в його поведінці, рисах особистості. Але цей вплив може їм добре усвідомлювати. Таке усвідомлення може здійснюватися за двома напрямками.

По-перше, людина сама помічає, які зміни в ній відбулися в результаті взаємодії з колективом і сама позитивно їх оцінює. Можливо, навіть радіє деяким з них. Наприклад, навчилася долати сором'язливість, ставши більш товариською, ніж раніше та ін. У цьому випадку вплив колективу виступає як стимул самовиховання особистості. Людина прагне бути в даному колективі, відчуває готовність здійснювати в ньому спільну діяльність з іншими, співпрацювати з ними, спілкуватися, мати спільне коло інтересів.

По-друге, особистість може відчувати вороже ставлення до колективу, де її ображають, недооцінюють або завідомо дають упереджену інформацію про майбутнє співтовариство, де належить перебувати багато часу. Наприклад, дошкільнику однокласки з вулиці кажуть: «Не ходи в дитячий садок, там погано». Дитина як би заздалегідь готова до недобррозичливої зустрічі, знадобиться багато часу, щоб переконати її у зворотному. Інакше кажучи, впливи колективу зустрічатимуть внутрішню протидію, які можуть виступати у

відкритій, а частіше в прихованій формі. Питання виховання в колективі в цьому випадку набувають більш складного характеру, ніж у випадку, коли індивід готовий внутрішньо до того, щоб з відкритим серцем сприймати відповідні впливи.

Коли виникає питання про виховання людини в колективі, важливо вирішити, в чому воно буде полягати, так як поняття «виховання» досить широке. У даному випадку мова йде про охоплення впливом колективу різних сторін особистості. Виховний характер групи, в даному випадку колективу, може виразитися в наступних показниках:

1. Зміна зовнішніх рис поведінки. Поява нових навичок, звичок і форм звернення до людей. Можливі певні зрушення у культурі поведінки, спілкування, діяльності, які з'явилися результатом розвитку схильностей в кращу сторону.

2. Зміни внутрішнього змісту особистості. Зокрема, вони можуть стосуватися появи нових установок у ставленні до праці, до людей, до всього живого як ціннісно значимого. Знаменним фактом виступають моральні якості індивіда: доброта, співчуття іншому, вміння і бажання допомагати, особливо, якщо схильності до діяльності виділяють дитину в середовищі однолітків.

Всі перераховані якості будуть мати набагато більшу цінність, якщо будуть усвідомлюватися особистістю з радістю і задоволенням.

Разом з тим, слід враховувати, що поява в людині нових рис і властивостей може поєднуватися в тій чи іншій мірі з тими рисами і установками, які були притаманні їй раніше. Особливо це важливо, коли колишні риси були негативними. Саме вони часто прориваються у вчинках, діях у звичайних або конфліктних ситуаціях. Часто чи рідко вони виникають у їх житті і стають показниками тих нових, трансформаційних змін, які відбулися з особистістю в результаті впливу колективу.

Перебування людини в колективі, який їй дорогий, де реалізуються її схильності та інтереси, може ознаменуватися низкою позитивних змін:

- виникнення нових форм спілкування з однолітками та іншими людьми. Наприклад, поява сердечності у спілкуванні, позитивних почуттів, емоцій, радісних переживань, які раніше не були притаманні: вміння співрадіти, співчувати, співпереживати;

- подолання у зв'язку з цим установок, які склалися в минулому, ставлення до людей, яким не властиві моральні принципи, прийняті в даному колективі, зокрема, конфліктності, недоброзичливості, жадібності, агресивності;

- поява нового кола інтересів, схильностей, запитів, завдяки яким створюється ґрунт для виникнення нових видів культурних потреб, які в певній мірі змінюють спрямованість особистості в позитивну, суспільно значиму сторону. Наприклад, вміння спостерігати за іншими людьми, помічаючи необхідність власної участі до них, сприяння, бажання дружити, допомагати.

Повна відсутність виділених параметрів як показників зміни особистості під впливом референтного колективу свідчить про те, що спроби виховати даного члена колективу не дали результату. Це приблизний, на наш погляд, перелік можливих змін, які можуть статися з людиною, що знаходиться в колективі, з яким її пов'язують різноманітні і значущі для неї зв'язки. Ці зміни визначають перспективи розвитку особистості, нові взаємини з людьми.

Ці взаємини, що визначаються людиною у спільній діяльності, побудованій з урахуванням схильностей кожної дитини, але регламентовані суспільними правилами в групі. Такі відносини передбачають усвідомлення необхідності виконання пов'язаних з діяльністю зобов'язань, тобто припускають наявність дисципліни, відповідальності за виконуване коло діяльності, працьовитості, акуратності, самостійності та ін [3, с. 14].

Характер відповідальних зв'язків з людьми викликає у особистості потребу у зміні рис поведінки, звичок, обов'язковості для того, щоб спільна діяльність протікала успішно. В окремих випадках з'являється необхідність зміни деяких установок, зокрема, готовності прислухатися до зауважень, критики, порад однолітків.

Довірливий, теплий клімат у відносинах, моральні закони їх розвитку сприяють виникненню в людині готовності до спілкування і внутрішньої схильності до прийняття впливів від людей, яких він цінує. Надалі це може послужити викоріненню грубості, безтактності, небажання враховувати настрої інших людей, негативних схильностей.

Перспективи розвитку індивідуальності дитини дошкільного віку повинні бути спрямовані на розвиток і зміцнення у неї позитивних якостей особистості і подолання недоліків. У дитячому колективі це можливо, на наш погляд, при дотриманні деяких педагогічних умов, серед яких найбільш важливими бачимо такі:

1. Органічне поєднання диференційованого підходу до кожної дитини як до самобутньої особистості з формуванням дружнього дитячого колективу.

Знаючи і враховуючи особливості сформованих колективних взаємовідносин в групі, дорослий може правильно спрямувати діяльність, інтереси, захоплення кожної дитини, виховувати вміння не пригнічувати особистісні спрямування на користь суспільних, а гармонізувати їх, поступово підводячи кожну дитину до усвідомлення того, що відчуваючи себе сприятливо в дитячому середовищі, визначивши своє місце в ньому як необхідного для самої себе і важливого для інших, неможливо протиставляти особисті та суспільні інтереси. Вони, швидше за все, будуть доповнювати і збагачувати один одного.

2. Виявлення індивідуальних особливостей особистості та визначення індивідуального підходу до кожної дитини.

У цьому сенсі показовий вислів К.Д. Ушинського у праці «Людина як предмет виховання», який писав про те, що якщо хочуть виховати людину в усіх відношеннях, то необхідно перш за все ознайомитися з нею також в усіх відношеннях. Відповідно, щоб правильно визначити індивідуальний підхід до дитини, її треба спочатку добре всебічно вивчити. У науці відомі характерні прояви для дітей одного віку, так звані типові особливості фізичного і психічного розвитку, що визначаються як вікові. Але поряд з віковими існують

і індивідуальні особливості, які по особливому забарвлюють особистість кожної дитини, що знаходиться в колі ровесників. Наприклад, однією з особливостей дошкільнят є схильність ділитися один з одним своїми знаннями й уміннями. Часто доводиться спостерігати, як у дитячому садку діти вчать один одного малювати, ліпити, робити вироби з різних матеріалів, із задоволенням пояснюють правила поведінки. Одна дитина краще малює і прагне утвердити себе у ставленні до інших дітей саме в цьому виді діяльності, інша добре володіє навичками самостійності в різних видах праці і навчає однолітків тому, чому краще інших навчилася, третя - організатор дитячих ігор і спроможна захопити товаришів цікавою грою або витівкою. Відомо, що особливістю віку дошкільнят є їх емоційність і вразливість. Яскраве чуттєве сприйняття, виявлене у вихованця, за певних умов, дозволяє йому виразити себе неординарно, більш незалежним від виховних впливів дорослого, тим самим, показавши себе навколишнім як оригінальну особистість.

3. Вивчення індивідуальних особливостей має спиратися на позитивні прояви в рисах особистості дитини.

Ця вимога обов'язково має бути пов'язана з любов'ю, повагою та розумною вимогливістю до неї. Майстерність педагога полягатиме в тому, щоб ненав'язливо підвести приховані достоїнства кожного вихованця, викликати інтерес однолітків до них. Не можна заперечувати той факт, що в групі доволі часто зустрічаються діти, що викликають більш негативне, ніж позитивне ставлення. Це, як правило, галасливі, непосидючі хлопці, у яких не виражені схильності до діяльності, яким важко зосередитися на серйозному занятті, відповідати за свої погані вчинки, проявляти співчуття і взаємодопомогу одноліткам і т.д. На перший погляд здається, що в цих дітях мало привабливого для інших. Однак, це не так. Необхідно багато терпіння, любові і доброзичливості у ставленні до подібних дітей, щоб допомогти розкрити інші властивості, можливо глибоко приховані, але які знайдуть гідну оцінку в середовищі однолітків. З урахуванням індивідуальних особливостей особистості визначається і індивідуальний підхід до неї. Розвиток моральної

сфери, специфіка прояву моральних якостей, наприклад, уміння сильно переживати за інших, турбуватися, докладати певних зусиль, щоб допомогти і їм визначити, ймовірно, моральний потенціал особистості, специфіку її індивідуальності.

4. Опора на індивідуальність не може здійснюватися поза зв'язком дитячого закладу з сім'єю.

Численні приклади з практики підтвержують факти того, що діти часто ведуть себе діаметрально протилежно вдома і в дошкільному закладі, і тільки тісні контакти з батьками допоможуть подолати суперечності, що виникають при цьому.

Висновки. Отже, ми розглянули низку умов; які розкривають, на наш погляд, перспективи у розвитку індивідуальності дошкільника в колективі однолітків і можливість вибору правильного підходу до нього в процесі виховання;

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2-х кн. Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех // Наук. видання. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.

2. Кузьменко В. У. Сутність технології розвитку індивідуальності дитини 3-7 років // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка. – Т. VII. – Вип. 4. – К.: ГНОЗІС, 2005. – С.181-190.

3. Петровский А. В. Личность. Деятельность. Коллектив / А. В. Петровский. – М.: Политиздат, 1982. – 256 с.

4. Сухомлинский В.А. Мудрая власть коллектива / В.А. Сухомлинский. - М., 1975.

Ищенко Л.В.

Формирование индивидуальности дошкольника в коллективе

Определены ведущие современные тенденции, которые имеют формирующее влияние на развитие индивидуальности детей дошкольного возраста. Предметом исследования является развитие и формирование

индивидуальности дошкольника в коллективной деятельности. Целью исследования является определение роли коллектива на становление индивидуальности ребенка дошкольного возраста. Обоснованы условия формирования индивидуальных качеств личности старшего дошкольника в коллективных взаимоотношениях: органическое сочетание дифференцированного подхода к каждому ребенку как к самостоятельной личности с формированием дружного детского коллектива; выявление индивидуальных особенностей личности и определения индивидуального подхода к каждому ребенку; изучение индивидуальных особенностей должно опираться на положительные проявления в чертах личности ребенка; организация детской деятельности за ведущими детерминантами: опора на положительные черты индивидуальности, обеспечение оптимальной связи детского учреждения с семьей. Вывод: индивидуальные особенности каждого ребенка проявляются в коллективе сверстников в совместной привлекательной для нее деятельности.

Ключевые слова: индивидуальность, личность, коллектив, коллективные взаимоотношения, деятельность .

Ishchenko L. V

FORMING OF INDIVIDUALITY OF PRESCHOOL CHILD IS IN COLLECTIVE

Defined key current trends that have influenced the development of molding the individual preschool children. The subject of research is the development and shaping of identity preschooler in a collective activity. The aim of the study is to determine the role of collective identity in becoming a child of preschool age. Proved conditions for the formation of individual personality traits older preschooler collective relations : an organic combination of a differentiated approach to each child as an individual with distinctive forming friendships child team; identify individual personality traits and identifying individual approach to each child; study of individual characteristics should be based on positive signs in terms of the individual child; organization of children's activity leading determinants : the reliance on positive traits of individuality, ensuring optimal; communication with family child care Conclusion: individual characteristics of each child are shown in a group of peers in a common attractive for her work.

Keywords: personality, personality, team, collective relations activities .